

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI
MOLIYAVIY BARQARORLIGINI MUSTAHKAMLASH MEKANIZMLARINI
TAKOMILLASHTIRISH

Rustamova Feruza Rustam qizi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada raqamli transformatsiya sharoitida tijorat banklari moliyaviy barqarorligini mustahkamlashning nazariy-uslubiy asoslari hamda amaliy mexanizmlari tadqiq etilgan. Bank sektorida raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), masofaviy bank xizmatlari va fintech yechimlarining joriy etilishi moliyaviy barqarorlikka ta'sir etuvchi omil sifatida tahlil qilingan. Shuningdek, kredit, likvidlik, operatsion va kiberxavfsizlik risklarini samarali boshqarish orqali banklarning moliyaviy barqarorligini oshirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida tijorat banklarining raqamli transformatsiya jarayonida moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *raqamli transformatsiya, tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, bank risklari, raqamli bank xizmatlari, fintech, sun'iy intellekt, Big Data, kiberxavfsizlik, likvidlik boshqaruvi, kredit riski, bank tizimi samaradorligi, innovatsion texnologiyalar, risk-menejment.*

Jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi moliya-bank tizimi faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), blokcheyn va bulutli texnologiyalarning keng qo'llanilishi bank xizmatlarini ko'rsatish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. Natijada tijorat banklari o'z faoliyatini zamonaviy raqamli platformalar asosida tashkil etish, mijozlarga masofaviy va innovatsion xizmatlarni taklif etish hamda operatsion samaradorlikni oshirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Raqamli transformatsiya tijorat banklari uchun yangi imkoniyatlar yaratishi bilan bir qatorda, moliyaviy barqarorlikka ta'sir etuvchi qator xavf-xatarlarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, kiberxavfsizlik tahdidlari, axborot tizimlarining uzluksiz ishlashini ta'minlash, ma'lumotlarni himoya qilish, raqamli firibgarlik va texnologik risklar banklar faoliyatida muhim masalalardan biriga aylanmoqda. Shu sababli tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda raqamli transformatsiya omillarini ham hisobga olish zarurati ortib bormoqda.

Mamlakatimizda ham bank tizimini modernizatsiya qilish va raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bank xizmatlari ko'lamining kengayishi, masofaviy xizmatlarning ommalashuvi, raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi hamda fintech kompaniyalari bilan hamkorlikning kuchayishi banklar faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Biroq ushbu jarayonlarda moliyaviy barqarorlikni saqlab qolish,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

risklarni samarali boshqarish va kapital yetarliligini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi bank tizimining ishonchliligi, to'lovga qobiliyatligi, likvidligi va raqobatbardoshligini belgilovchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Raqamli transformatsiya sharoitida moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash banklarning risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni samarali joriy etish, kiberxavfsizlik infratuzilmasini rivojlantirish hamda innovatsion moliyaviy xizmatlarni kengaytirish bilan chambarchas bog'liqdir.

Shu munosabat bilan mazkur maqolaning maqsadi raqamli transformatsiya sharoitida tijorat banklari moliyaviy barqarorligini mustahkamlashning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etish hamda mavjud mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalarning banklar moliyaviy barqarorligiga ta'siri baholanadi, mavjud muammolar aniqlanadi va ularni bartaraf etishga qaratilgan istiqbolli yo'nalishlar asoslab beriladi.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligining nazariy asoslari

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi bankning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq bajarish, moliyaviy risklarga bardosh bera olish hamda uzoq muddatli istiqbolda samarali faoliyat yuritish qobiliyatini ifodalaydi. Moliyaviy barqarorlik bank tizimining ishonchliligi va iqtisodiy xavfsizligining muhim omili hisoblanadi. Banklarning moliyaviy barqarorligi kapital yetarliligi, likvidlik darajasi, aktivlar sifati, rentabellik ko'rsatkichlari va risklarni boshqarish tizimining samaradorligi bilan belgilanadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy barqarorlik tushunchasi yanada kengayib, bank faoliyatining texnologik barqarorligi, axborot xavfsizligi va raqamli infratuzilmaning uzluksiz ishlash qobiliyatini ham o'z ichiga olmoqda. Shu sababli zamonaviy banklarda moliyaviy barqarorlikni baholashda an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda raqamli transformatsiya bilan bog'liq omillar ham inobatga olinmoqda.

Raqamli transformatsiyaning tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'siri

Raqamli transformatsiya banklarning biznes jarayonlarini avtomatlashtirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va xizmatlar sifatini oshirish imkonini bermiqda. Internet-banking, mobil banking, elektron to'lov tizimlari va sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar mijozlarga qulaylik yaratish bilan birga banklarning daromad bazasini kengaytirmiqda.

Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi quyidagi ijobiy natijalarni ta'minlaydi:

- ✓ operatsion xarajatlarning qisqarishi;
- ✓ xizmat ko'rsatish tezligi va sifati oshishi;
- ✓ mijozlar bazasining kengayishi;
- ✓ moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining ortishi;
- ✓ risklarni aniqlash va monitoring qilish samaradorligining oshishi;
- ✓ daromadlilik va rentabellik ko'rsatkichlarining yaxshilanishi.

Biroq raqamli transformatsiya banklar oldiga yangi xavflarni ham qo'ymoqda. Xususan, kiberhujumlar, ma'lumotlar sizib chiqishi, texnik nosozliklar va raqamli firibgarlik holatlari

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois banklar innovatsion texnologiyalarni joriy etish bilan birga kiberxavfsizlik choralari ham kuchaytirishi zarur.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini mustahkamlash mexanizmlari

Raqamli transformatsiya sharoitida tijorat banklari moliyaviy barqarorligini mustahkamlash quyidagi mexanizmlar orqali amalga oshirilishi mumkin:

Risk-menejment tizimini takomillashtirish

Banklar kredit, likvidlik, valyuta, foiz va operatsion risklarni boshqarishda zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanishi lozim. Sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari kredit risklarini baholashning aniqligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, real vaqt rejimida monitoring tizimlarini joriy etish risklarni erta aniqlash imkonini beradi.

Kiberxavfsizlikni kuchaytirish

Bank tizimining raqamlashtirilishi axborot xavfsizligini ta'minlashni ustuvor vazifaga aylantirmoqda. Buning uchun ko'p bosqichli autentifikatsiya tizimlari, biometrik identifikatsiya, ma'lumotlarni shifrlash va zamonaviy himoya dasturlaridan foydalanish talab etiladi. Kiberxavfsizlikka yo'naltirilgan investitsiyalar banklarning moliyaviy yo'qotishlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Kapital va likvidlik boshqaruvini optimallashtirish

Banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda kapital yetarliligi va likvidlik darajasini yuqori darajada saqlash muhim ahamiyatga ega. Raqamli tahlil vositalari yordamida pul oqimlarini prognozlash va likvidlik risklarini boshqarish samaradorligini oshirish mumkin.

Fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni rivojlantirish

Fintech kompaniyalari bilan strategik hamkorlik banklarga innovatsion mahsulot va xizmatlarni tezkor joriy etish imkonini beradi. Bu esa xizmatlar assortimentini kengaytirish, yangi mijozlarni jalb qilish va daromad manbalarini diversifikatsiya qilishga xizmat qiladi.

Raqamli korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirish

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda korporativ boshqaruvning samarali tashkil etilishi muhim omillardan biridir. Raqamli boshqaruv platformalaridan foydalanish boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini oshiradi, shaffoflikni ta'minlaydi va nazorat mexanizmlarini kuchaytiradi.

Moliyaviy barqarorlikni baholashning takomillashtirilgan modeli

Raqamli transformatsiya sharoitida banklar moliyaviy barqarorligini baholash uchun an'anaviy CAMELS tizimiga qo'shimcha ravishda raqamli ko'rsatkichlarni ham kiritish maqsadga muvofiqdir. Taklif etilayotgan model quyidagi indikatorlarni o'z ichiga oladi:

- ✓ kapital yetarliligi (Capital Adequacy);
- ✓ aktivlar sifati (Asset Quality);
- ✓ boshqaruv samaradorligi (Management Quality);
- ✓ rentabellik (Earnings);
- ✓ likvidlik (Liquidity);
- ✓ bozor risklariga sezgirlik (Sensitivity);

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- ✓ raqamli xizmatlar ulushi;
- ✓ kiberxavfsizlik darajasi;
- ✓ IT-infratuzilma ishonchliligi;
- ✓ raqamli operatsiyalar hajmi.

Mazkur ko'rsatkichlar asosida integral baholash tizimini ishlab chiqish banklarning moliyaviy holatini yanada aniqroq baholash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirish va moliyaviy barqarorligini mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar bilan bog'liq xavflarni samarali boshqarish talab etiladi.

Shu asosda quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Banklarda raqamli risklarni boshqarish bo'yicha alohida strategiyalarni joriy etish.

Sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish.

Kiberxavfsizlikka yo'naltiriladigan investitsiyalar hajmini oshirish.

Fintech ekotizimi bilan integratsiyani chuqurlashtirish.

Moliyaviy barqarorlikni baholashda raqamli indikatorlarni joriy etish.

Bank xodimlarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va muntazam malaka oshirish dasturlarini tashkil etish.

Natijada ushbu mexanizmlarning amaliyotga tatbiq etilishi tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish, risklarga chidamliligini kuchaytirish hamda moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Raqamli transformatsiya zamonaviy bank tizimining ajralmas tarkibiy qismiga aylanib, tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish banklarga operatsion xarajatlarni qisqartirish, mijozlarga xizmat ko'rsatish jarayonlarini tezlashtirish, risklarni samarali boshqarish hamda yangi daromad manbalarini shakllantirish imkonini bermoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli transformatsiya tijorat banklarining moliyaviy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi bilan bir qatorda, kiberxavfsizlik, texnologik nosozliklar, ma'lumotlar xavfsizligi va operatsion risklar kabi yangi tahdidlarni ham yuzaga keltiradi. Shu sababli moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda an'anaviy risk-menejment yondashuvlarini zamonaviy raqamli boshqaruv vositalari bilan uyg'unlashtirish zarur hisoblanadi.

Umuman olganda, tijorat banklarida raqamli transformatsiya jarayonlarini izchil amalga oshirish, innovatsion texnologiyalarni keng qo'llash va raqamli risklarni samarali boshqarish moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Taklif etilgan mexanizmlarning amaliyotga tatbiq etilishi banklarning raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy xavfsizligini mustahkamlash hamda bank tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bank sektorida raqamli transformatsiyaning moliyaviy

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

natijalarga ta'sirini baholashning kompleks metodologiyasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish kelajakdagi ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasi Bazel III: Barqarorroq banklar va bank tizimlari uchun global me'yoriy asos. – Bazel: Xalqaro hisob-kitoblar banki, 2011. – 77 b.
2. Jahon banki. Raqamli moliyaviy xizmatlar. – Vashington, Kolumbiya okrugi: Jahon banki guruhi, 2022. – 145 b.
3. King Brett Banking 4.0: Hamma joyda bank ishi, hech qachon bankda emas. – Singapur: Marshall Cavendish Business, 2018. – 350 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O'zbekiston Respublikasi bank tizimini 2020–2025-yillarda rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent, 2020. – 32 b.
5. Rouz Peter S., Hudgins Silviya C. Bank boshqaruvi va moliyaviy xizmatlar. – 10-nashr. – Nyu-York: McGraw-Hill Education, 2013. – 768 b.

